

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Րուզոլֆ Վիրսով իբրև մարդկութեան կատարեալ տիպար.—Ուսուպիաների նշանակութիւնը.—Վերսովի քաղաքացիական առաքինութիւնները.—Վիրսովի մի հակապատկերը.—Միսս Ստօնի առևանգումը իբրև մակեդոնացիների բողոք քաղաքակիրթ աշխարհի անտարբերութեան դէմ:

Պրոֆէսոր Րուզոլֆ Վիրսովի ծննդեան ութսունամեակի տօնախմբութիւնը Բերլինում, հոկտեմբերի 12-ին (նոր. տոմ.), շատ սրտաշարժ և վեհ տեսարան էր բացում համամարդկային բարօրութեան իդէալներով բաբախող իւրաքանչիւր սրտի համար: Քաղաքակիրթ աշխարհի բոլոր ծայրերից, առանց կրօնի և ազգի խտրութեան, տեղում էին անկեղծ հիացմունքով և յարգանքներով լի շնորհաւորութիւններ: Այդքան մեծ ժողովրդականութիւն վայելող գիտնականի անձնական տօնը այդպիսով դառնում էր ազգերի եղբայրութեան գաղափարի մի յաղթանակ: Թէև այդ գաղափարը այժմ էլ դեռ ևս ուսուպիա է, ցնորք է, բայց այդ դեռ չի նշանակում, որ անիրագործելի է նա:

Կան մարդիկ, որոնք գին չեն տալիս ուսուպիաներին, մինչդեռ խլէք մարդկութիւնից ապագայ երջանիկ օրերի երազանքը, ուսուպիան, և դուք կը մեռցնէք նրա մէջ՝ ապրելու, գաղափարի համար մաքառելու տենչը և միշտ դէպի առաջ մղող ոգևորութիւնը: Նրա կեանքը կը զրկուի իր հրապոյրներից, մտքի և հոգու թռիչքներից և կը սահմանափակուի մերկանտիլ, ողորմելի, նեղ, եսական գործունէութեամբ:

Որ ուսուպիաներից շատերը չը մնացին անիրագործելի, դրան ապացոյց արդի քաղաքակրթութիւնը իր բազմաթիւ լուսաւոր կողմերով: Ծիշտ է, դեռ մնում են շատ ստուերներ, մութ կէտեր այդ քաղաքակրթութեան մէջ, բայց մարդկութեան լաւագոյն ներկայացուցիչների ստեղծած ուսուպիաները հէնց ուղղուած են եղել այդ ստուերներն ու մութ կէտերը վերացնելու գէմ...

Պէտք է անուղղելի յոռետես լինել նշանակութիւն չը տալու համար գիտութեան և հասարակական կեանքի մէջ կատարուած և կատարուող առաջադիմութեան: Այդ առաջադիմութեան ամենավիթխարի գործիչներէն մէկն է Բուգօլֆ Վիրխօլը, որի ծննդեան օրը համաշխարհային ցնծութեան մի անկեղծ արտայայտութիւն դառաւ:

Ո՞վ է Բուգօլֆ Վիրխօլը, ինչ արաւ նա որ արժանացաւ այդքան մեծ պատիւների: Մեր նպատակից դուրս է տալ այստեղ նրա մանրամասն կենսագրութիւնը և մենք միայն ուզում ենք շեշտել նրա գործունէութեան մի քանի բնորոշ գծերը: Մի հասարակ գերմանացի վաճառականի զաւակ Բուգօլֆը՝ իր անխոնջ աշխատասիրութեամբ, իր բնածին ընդունակութիւններով ու անսպառ եռանդով, իր անկախ, շիտակ ու մարդասէր սրտով, գործելով միայն խաղաղ-կուլտուրական ասպարէզում, արաւ շատ աւելի, քան զանազան թագաւորներ, իշխաններ, զօրապետներ իրանց ահագին բանակներով: Վիրխօլը ինքնուրոյն և անկախ մտածող մի ղեմօլորատ պրօֆէսօր դառաւ, որի համար հասարակական և քաղաքական կեանքը պակաս կարևոր չէր, քան զուտ գիտական զբաղմունքները: Իբրև գիտնական նա նոր ճանապարհներ բացեց իր մասնագիտութեան մէջ, վերանորոգեց բժշկական գիտութեան ամենակարևոր մասերը: Իբրև մեծ գիտնական, նա չը փակուեց իր մասնագիտութեան խիսունջի մէջ, այլ ջանք գործ դրեց գործնական կեանքի մէջ իրագործել ժողովրդի առողջապահական պահանջները: Ինքիւն իր բարեկարգութեամբ ամբողջապէս նրան է պարտական: Իբրև պրօֆէսօր, նա չը բաւականացաւ իր պաշտօնական դասաւանդութիւններով, այլ նաև կազմակերպեց ու մասնակցեց ժողովրդական դասախօսութիւններին: Նեղ մասնագիտութիւնը չէր կարող գոհացնել այդ մեծ գիտնականի լայն մտաւոր պահանջներին, և նա հնախօսութիւնով պակաս չէր հետաքրքրում, քան անատօմիայով, մարդաբանութեան մէջ պակաս գիւտեր չէր անում, քան առողջապահական գիտութեան մէջ:

Գիտութեան ամենափայլուն ներկայացուցիչ լինելով հանդերձ Վիրխօլը իր պարսկացուքիւնն էր համարում եռանդուն մասնակցութիւն ցոյց տալ նաև հասարակական և քաղաքական կեանքում: Նա առաջնակարգ պատգամաւոր էր թէ Բերլին քաղաքի ինքնավարութեան մէջ, թէ պրուսական պալատում և թէ գերմանական ռայխստագում: Տաք անկիւնը և լաւ պաշտօնը չէին կարող լռեցնել նրան, երբ նա տեսնում էր ազատութեան, արդարութեան և մասսայի բարօրութեան դէմ ուղղած որ և է

վտանգ: Բիւմարկները անդօր էին լռեցնել համարձակ պրօֆէսորին, որ չէր թագցնում երբէք իր հանրապետական և դեմօկրատիական համակրութիւնները: Շօվինիզմը հետու էր նրա սրտից, թէև ոչ մի գերմանացի չէր կարող աւելի հայրենասէր համարուել, քան Վիրխովը: Սակայն նա այնպիսի հայրենասէրներից չէր, որոնք երկու կշիռ և երկու չափ ունեն. մէկը դրսեցիների համար, մէկը ներսըցիների: Դեռ իր երիտասարդ հասակում, իր գիտնական կարիէրի սկզբում, նա քաջութիւն ունեցաւ Վերին Սիլեզիայի լեռն ազգաբնակչութեան ցաւերը այնպիսի գոյներով նկարագրել, որ պրուսական կառավարութիւնը չէր կարող սպասել նոյն իսկ ամենաազգասէր լեռնից: Համաճարակ տիֆի պատճառը նա տիրող հասարակական և վարչական վատ կարգերի մէջ տեսաւ և պահանջում էր աղէտի դէմ հիմնական միջոցներ: Միկատուրաներով և հաբերով չէր կարելի արմատախիլ անել մի աղէտ, որի պատճառները շատ խոր են և բղխում են հասարակական-քաղաքական վատ կարգերից, ուստի Վիրխովը պահանջում էր արմատական բեֆօրմներ. ժողովուրդի կրթութիւն, տեղական լայն ինքնավարութիւն, հարկերի կրճատում և արդար բաժանում, միջոցներ՝ երկրագործութիւնը, ճանապարհները բարւոքելու, էփան կրեդիտ բանալու, ընկերակցութիւններ կազմելու գիւրութիւններ և այլն և այլն: Ահա ինչ էր առաջարկում այդ բժիշկը, Սակայն «բժշկական» այդ խորհուրդները դիւր չեկան պրուսական կառավարութեան, որ պաշտօնից հեռացրեց համարձակ քննադատին: Բայց Վիրխովը փոքր Բաւարիայի համալսարաններից մէկում էլ շարունակեց իր թէ գիտական և թէ քաղաքացիական անդուլ գործունէութիւնը, մինչև որ volens-nolens Պրուսիան դարձեալ ստիպուած եղաւ Բեռլին հրաւիրել հռչակաւոր գիտնականին և հաշտուել նրա ազատ մտածողութեան և անխորտակելի հասարակական համոզմունքների հետ: Այդպէս ահա յանձին Վիրխովի գերմանական ազգը տուաւ մարդկութեան ամենակատարեալ տիպերից մէկը, որի մէջ զարմանալի ներդաշնակութեամբ միացած են խոր գիտական միտքը, վեհ մարդասիրութիւնը, ազատութեան համար անվեհեր մարտնչողի համարձակութիւնն ու եռանդը: Վիրխովը ցոյց է տալիս թէ ինչպէս կարող են լինել ժողովրդասէր «գերմարդիկ», հակառակ նրչչեական իդէալին:

Այդ փայլուն դէմքից այժմ դարձէք Իլդը-Քէօշկի կալանաւորի ձեւադային կերպարանքին՝ հասկանալու համար թէ ինչ ծայրայեղութիւնների են հասնում մարդկային հոգու թէ լաւ և թէ վատ կողմերը...

Սուլթան Համիդի երկրից երբէք լաւ լուրեր ոչ ոք չի սպա-

սում ի հարկէ՝ վերջերումս Եւրոպայում մեծ սենսացիա է արել միսս Հեղինէ Ստօնի առեւանգումը։ Անշուշտ նոր բան չէ այդ առեւանգութիւնը թրքական իրականութեան մէջ։ Նոր է միայն այն որ առեւանգուածը մի օր և է հայունի չէ, այլ ամերիկունի, այն էլ միսսիօնարունի։ Նոր է այն որ այդ առեւանգումը տեղի է ունենում ոչ թիւրքաց Հայաստանի պէս յետ ընկած մի երկրում, այլ Եւրոպայում, նրա այն մասում, որ դեռ տանջւում է թրքական լուծի տակ, այսինքն Մակեդօնիայում, ուր 20—30 հոգուց բաղկացած աւազակային մի խումբ լեռներն է փախչում միսս Ստօնին ու Բիտօլի բողոքական պատօրի կնոջ, և փրկանք է պահանջում 25,000 ոսկի, սպանալով որ, եթէ թիւրքաց կառավարութիւնը փորձի զինուորական ոյժի դիմել՝ ազատելու համար առեւանգուածներին—կը սպանուեն այդ վերջինները։ Շատ հաւանական է համարւում, որ այդ «աւազակները» մակեդօնացի յեղափոխականներ են և ուզեցել են իրանց այդ յանդուգն քայլովներգործել քաղաքակիրթ պետութիւնների վրայ։ Քանի որ չէք ուզում ոյժ բանացնել սուլթանի դէմ և մտցնել տալ մեր երկրում խոստացած բարենորոգութիւնները, երեւի ասում են այդ քաղաքական աւազակները, «դէ այժմ ձեր հարազատ զաւակների վրայ տեսէք թրքական բեժիմի բարեքները և, ստիպուած, սուէք մեզ ձեր անսպառ հարցատութիւններից միջոցներ—գոնէ մեր սեփական ոյժերով մաքառելու համար մեր ռիւերիմ թշնամու դէմ»...

Լ. Ս.